

Uit de literatuur

Dick Mol, Fred Spoor & Gerard Willemsen

Société Préhistorique Française *Le Temps de la Préhistoire*, 2 delen, ruim 750 pag., rijk geïllustreerd (tekeningen, kaarten, schema's, veel kleuren- en zw/w foto's), uitvoerige literatuuroverzichten, register, 1989, ISBN 2 878 44 000 5, FF 680.

Meer dan 100 gerenommeerde onderzoekers (ik heb ze niet precies geteld) hebben meegewerkt aan dit standaardwerk, waarmee de huidige stand van zaken hebben meegewerkt aan dit standaardwerk, waarmee de huidige stand van zaken in de (Franse) prehistorie op een fraaie manier is vastgelegd. Uiteraard veel aandacht voor grotten (opgravingen, grotkunst), want de prehistorie heeft daar, met name in Frankrijk, natuurlijk veel aan te danken.

Twee uitgaven die de moeite waard van het signaleren waard zijn, zijn uitgegeven ter gelegenheid van het feit dat 50 jaar geleden Lascaux werd ontdekt, en - m.i. terecht - vanaf dat moment als het pronkstuk van de grotkunst werd beschouwd. Over Lascaux zijn ontelbaar veel boeken en artikelen geschreven, maar deze twee voegen er toch weer iets aan toe:

1) *Les Dossiers de l'Archéologie* No. 152, Lascaux, premier chef d'oeuvre de l'humanité septembre 1990, 40 FF, 85 blzn. 15 hoofdstukken door auteurs die allen hun sporen in het Lascaux onderzoek hebben verdiend, prachtig geïllustreerd met o.a. paginagrote kleurenfoto's. Voor een heel redelijke prijs een heel mooi overzichtswerk (met dank aan Ton Groenendijk, die me niet alleen op deze uitgave attendeerde, maar me ook een exemplaar cadeau gaf!).

2) *Société Historique et Archéologique du Périgord Le Livre du Jubilé de Lascaux 1940 - 1950 Périgueux*, 1990, 155 pag., veel zw/w foto's, FF 100.

17 hoofdstukken, door diverse auteurs (voor een deel dezelfde als bij de hiervoor genoemde uitgave). In deze interessante uitgave staat met name de geschiedenis van het onderzoek in Lascaux gedurende de afgelopen 50 jaar centraal, en de rol die Lascaux gespeeld heeft in de ontwikkeling van het denken over prehistorische grotkunst. Voor liefhebbers.

Jia Lanpo, Huang Weiwen, 1990: *The Story of Peking Man* Foreign Language Press, Beijing, Oxford University Press, Hong Kong, 1990, ca. f 75,270 pag., register, veel zw/w foto's, ISBN 0 19 585188 9.

Ook het onderzoek naar de evolutie van de mens heeft veel te danken aan vondsten in grotten. Een van de

meest bekende vindplaatsen is die van de grotten van Zhoukoudian (of Choukoutien) bij Beijing (of Peking) waar in het begin van deze eeuw de resten van de "Peking mens" werden gevonden (*Homo erectus*). Het onderzoek loopt nog steeds. Aan het onderzoek zijn beroemde namen verbonden, als die van Teilhard de Chardin, Franz Weidenreich, enz.

Jia Lanpo, een van de Chinese onderzoekers, was vanaf 1931 bij de opgraving betrokken, geruime tijd als supervisor. Hij vond o.a. zelf twee schedels. In dit boek beschrijft hij de geschiedenis van het onderzoek, voornamelijk gebaseerd op zijn eigen ervaringen en soms op een wat anecdotische manier (in boeken over paleontologie lees je b.v. niet vaak over onderzoekers met een alcoholprobleem), en geïllustreerd met veel oude foto's (die helaas niet allemaal even goed zijn afgedrukt). Ik denk dat de tekst niet door een engelstalige redacteur is gezien, want het taalgebruik is soms wat merkwaardig. Neemt niet weg dat ik het een interessant boek vind dat ik met veel plezier heb gelezen.

Liedtke, H. (ed), 1990: *Eiszeit Forschung* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1990, ISBN 3 534 05063 0, 354 pag., schema's, kaarten, enkele zw/w foto's, een gekleurde overzichtskaart, DM 69,-.

In 23 hoofdstukken geven minstens zoveel auteurs een overzicht van de stand van zaken m.b.t. het onderzoek naar de ijstijden, enz. Sommige hoofdstukken zijn eerder elders gepubliceerd, sommige eveneens maar voor dit boek geactualiseerd, enkele hoofdstukken zijn nieuwe bijdragen. Wat de pleistocene zoogdieren betreft is speciaal voor deze publikatie een kort hoofdstuk geschreven (door Ulrich Jux, 17 pag., waarvan 2 met literatuurverwijzingen), dat zeer gecomprimeerd de hoofdzaken van de zoogdierpaleontologie uit die periode weergeeft. Ook het hoofdstuk over de cultuurontwikkeling van de ijstijdmens (door Hansjürgen Müller-Beck) is speciaal voor deze uitgave geschreven, maar het is eveneens kort (22 pag.) en daardoor noodgedwongen gecomprimeerd. Onder meer door de literatuurverwijzingen zijn deze bijdragen als bron van informatie toch heel waardevol. Samenvattend: een actueel en goed leesbaar overzicht van recent onderzoek.

Spencer, Frank: *Pitldown, a scientific forgery*, Natural History Museum, London, Oxford University Press, Oxford, 272 pag., literatuuroverzicht, register, zw/w foto's, ISBN 0 19 858522, ca. f 70,-.

Minstens zo beroemd als de Peking mens is de mens van Piltdown, ontdekt in 1912 in een groeve in Engeland. Alleen, dat bleek (in 1953) een vervalsing te zijn. Over de geschiedenis van deze vondst en de ontmaskering ervan, ruim 40 jaar later, heeft Frank Spencer een heel fascinerend verslag gegeven.

Wie de daders waren zal wel nooit bewezen worden, maar Spencer komt, gebaseerd op een uitvoerige studie van schriftelijke bronnen, tot een aannemelijke verdachte. Er hoort een tweede deel bij (The Piltdown Papers, ca f 125,-) waarin alle schriftelijke bronnen zijn opgenomen.

Kolfschoten, T. van, 1990:

Klimaat en landschap in de oude steentijd

28 Pp., 24 figs. formaat: 19x19 cm.

ISBN 90-7-7-5-06-0, prijs f 2,50

Uitgave Gemeente Maastricht, Dienst Kunst, Cultuur en Onderwijs, Natuurhistorisch Museum,

te bestellen bij het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 5-7, Maastricht.

In deze fraai uitgevoerde brochure geeft de voorzitter van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren, Dr. Thijs van Kolfschoten een helder overzicht van de met name fossiele zoogdieren die aangetroffen zijn tijdens het archeologisch onderzoek dat de laatste 10 jaar heeft plaatsgevonden in de groeve Belvédère. even ten Noorden van Maastricht in de provincie Limburg. Thijs heeft reeds in verschillende wetenschappelijke publikaties uitvoerig bericht over de opeenvolging van diverse zoogdierfauna's, uit diverse glacialen en interstadialen (Interglacialen??) van de Belvédère groeve. In het onderhavige boekje worden in het kort een aantal interessante en spectaculaire onderwerpen en vondsten van het onderzoek behandeld. Dit boekje werd geschreven voor de tentoonstelling "Oermensen in Nederland" die aan het eind van vorig jaar en begin dit jaar in Maastricht gehouden werd.

Een fraai voorbeeld van opeenvolging van fauna's uit de groeve Belvédère is wel de koude fauna die werd aangetroffen in het dikke grindpakket aan de basis van het profiel. Deze fauna wordt opgevolgd door een warmte minnende fauna van plm. 250.000 jaren oud. Een mooi voorbeeld is het voorkomen van de wolharige neushoorn, *Coelodonta antiquitatis*, in dit grindpakket. De wolharige neushoorn was samen met de wolharige mammoet een bewoner van de toendra-steppe. In het daaropvolgende niveau wordt de steppeneushoorn, *Dicerorhinus hemitoechus* aangetroffen, een warmte minnend zoogdier met hoogkronige molaren en een bewo-

ner van de steppe. Het meest volledige skelet van zoogdieren dat aangetroffen werd, behoorde toe aan de steppeneushoorn.

Er wordt ook aandacht geschonken aan de kleine zoogdieren zoals de fluithaas, de driekleurige muis, de woelrat en de Maastrichte bosmuis. Deze kleine zoogdieren komen uit verschillende niveaus.

Door middel van zijn palaeontologisch onderzoek, heeft Thijs een grote bijdrage geleverd in de rekonstruktie van het landschap én klimaat waarin de prehistorische mens gedurende het ijstijdvak aan de Maas verbleef.

Deze brochure beveel ik U van harte aan.

D.M.

Dick Mol, Fred Spoor & Anton Verhagen

Auf den Spuren des Urmenschen;

Die Funde von Bilzingsleben

Mania, D., 1990:

285 pp., 236 figs., waarvan enkele in kleur.

ISBN 3 - 8062-0832-8, prijs DM 59,--

Uitgever: Konrad Theiss Verlag GmbH & Co., Stuttgart 1990

Het Konrad Theiss Verlag heeft wederom een fraai boek over archeologie uit het ijstijdvak van de persen laten rollen. Dit keer is het een boek geschreven, en bijna volledig door de auteur van afbeeldingen voorzien, door de heer Dietrich Mania, een archaeoloog van het Museum für Früh- und Vorgeschichte in Halle a.d. Saale.

De heer Mania is opgravingsleider van de inmiddels zeer bekende vindplaats Bilzingsleben. Deze vindplaats, gelegen aan de noordrand van het Thüringer Becken, dateert uit het Holstein Interglaciaal, zo'n 300.000 - 350.000 jaar geleden. Deze vindplaats heeft grote hoeveelheden artefacten, fossiele beenderen geleverd. Deze menselijke resten worden toegeschreven aan de *Homo erectus*. In een reeds drietal verschenen monografieën over de vindplaats worden de aangetroffen archaeologica wetenschappelijk behandeld. In het onderhavige boek wordt op populair-wetenschappelijke wijze verslag gedaan en worden de aangetroffen vondsten vergeleken met vondsten van elders.

In het boek treffen we een, van deze vindplaats, historisch overzicht aan, waar al in de vorige eeuw gespeurd

werd naar onze voorouders.

De geologische geschiedenis en het milieu ten tijde van het Holstein Interglaciaal worden zeer helder en uitvoerig beschreven, e.e.a. voorzien van zeer instructieve afbeeldingen. Bilzingsleben is een travertijn vindplaats. De activiteiten van de oermens van Bilzingsleben zijn dankzij uiterst gunstige geologische omstandigheden bewaard gebleven, maar ook de botresten van zoogdieren, resten van vogels zoals eieren en veren, bladeren van planten en bomen, visresten en mollusken.

Er is in de voormalige steengroeve te Bilzingsleben zeer gedetailleerd opgegraven en het ligt dan ook voor de hand dat de auteur hiervan uitvoerig verslag doet. We treffen dan ook een uitvoerige lijst van zaken aan van de aangetroffen sporen. Het vondstniveau is zeer rijk aan sporen. In 1989 troffen de opgravers maar liefst 11 schedelfragmenten en 7 gebitsfragmenten van de oermens aan. De resten van de oermens werden uitvoerig onderzocht door de antropoloog Emanuel Vlcek. Ook werden zij gepubliceerd in de eerder genoemde monografieën over Bilzingsleben. Deze hominidenresten worden toegeschreven aan de Homo erectus. Er zijn echter veel wetenschappers die de resten zien van een vroege vorm van de Homo sapiens (zie o.a. Wil Roeboeks in zijn nederlandstalige boek "Oermensen in Nederland; de Archaeologie van de Oude Steentijd", 1990).

De vindplaats Bilzingsleben wordt gezien als een nederzetting aan de oever van een meer; er wordt zeer veel bewoningsafval aangetroffen o.a. in de vorm van slachtafval. De aangetroffen zoogdierresten tonen aan dat we te maken hebben met de volgende diersoorten: bosolifant, bosneushoorn, steppeneushoorn, wisent, oeros, waterbuffel, paard, edelhert, damhert, ree, beer, wildezwijn, leeuw, lynx, kat, wolf, vos, das, bever, een uitgestorven bever (Trogontherium), en een makaak. De resten van deze zoogdieren worden aangemerkt als slachtafval. Veel van de aangetroffen beenderen vertonen slachtsporen, krassen en slijpsporen vanwege gebruik. Naast stenen artefacten worden veel van deze beenderen in het boek behandeld en afgebeeld. Ook hier geldt dat de afbeeldingen zeer instructief zijn.

Er wordt algemene informatie verschaft over de aangetroffen diersoorten, waarbij helaas achterhaalde zienswijzen gepresenteerd worden. Vroeger werd de bosolifant ofwel "olifant met de rechte slachttanden" gezien als een nakomeling van de zuidelijke mammoet, Mammothus meridionalis. Onderzoek heeft allang uitgewezen dat de bosolifant, Elephas antiquus niet afstamt van de oudpleistocene mammoet, maar van zijn voorouder.

Elephas recki uit het Pleistoceen in Afrika.

Mania, zelf geen zoogdierpalaeontoloog, geeft de verouderde versie in zijn boek weer.

De gevonden olifantsresten hebben voornamelijk toebe-

hoort aan jeugdige individuen. Opvallend is het aantal melkkiezen die opgegraven zijn, waaronder een aantal eerste melkkiezen van olifanten. Deze zijn over het algemeen zeer zeldzaam. (Uit Nederland, dat zeer rijk is aan pleistocene olifanten, kennen we slechts één zo'n melkkiesje). De jacht op zeer jonge olifanten is eenvoudiger dan op volwassen individuen, een reden te meer voor Mania om de aangetroffen resten te zien als afval van de buitjacht.

Met overige aangetroffen fossielen wordt een rekonstruktie gemaakt van het klimaat en het landschap ten tijde van de bewoning door de oermens van Bilzingsleben.

In opeenhoppingen van drie ovale omtrekken van grote beenderen, slag tanden, grote brokken steen en ander afval meent de schrijver behuizingen in de vorm van hutten of tenten van de Homo erectus te herkennen. In de onmiddellijke nabijheid van deze hutten zijn vuurplaatsen aangetroffen in de vorm van verkoold hout. In het boek wordt uitgebreid ingegaan op deze prehistorische behuizingen, en worden vergelijkingen gemaakt met dergelijke opeenhoppingen van beenderen uit de USSR en Afrika.

Het boek besluit met een overzicht van belangrijke vindplaatsen, een literatuurlijst en een verklarende woordenlijst.

Aan archeologen die zich bezighouden met de Oude Steentijd kan ik dit boek van harte aanbevelen. Voor zoogdierpaleontologen bevat dit boek te summiere informatie. Als voorbeeld moge hier dienen het vermelden van de waterbuffel bij de aangetroffen zoogdieren.

Er zijn van pleistocene buffels uit Europa maar erg weinig resten bekend, daarom zou het op z'n minst gerechtvaardigd zijn geweest te vermelden wat er van de waterbuffel gevonden is. Bovendien is een dergelijke vondst zo spectaculair dat het afgebeeld had dienen te worden. Zoogdierpaleontologen kunnen m.i. met belangstelling uitkijken naar een vierde wetenschappelijke monografie waarin de palaeontologie uitgebreider aan de orde komt.

D.M.

AGENBROAD, L.D., MEAD, J.I. and NELSON, L.W., editors, 1990: Megafauna and Man. Discovery of America's Heartland. Uitgever: The Mammoth Site of Hot Springs, South Dakota, Inc. Scientific Papers, Volume 1, Hot Springs, S.D. August 1990. pp. x, 143 + index. 116 figs. 13 tabl. ISBN 0-9624750-0-10

In Nederland verkrijgbaar bij Cosmos Antiquarian Books, Postbus 336, Lange Hofstraat 9-11, 7201 AA Zutphen. Prijs: f 47,50.

Het bovengenoemde, fraai uitgevoerde boek is het resultaat van een symposium dat onder dezelfde titel gehouden werd in het plaatsje Hot Springs, South Dakota, USA. In het boek zijn achttien bijdragen opgenomen van verschillende auteurs betreffende zoogdierpaleontologisch onderzoek in de ruimste zin van het woord. Het betreft uitsluitend onderzoek naar grote zoogdieren uit het ijstijdvak en de eerste Amerikanen. Met de snelle uitgave, binnen één jaar na het gehouden symposium, moeten we de Mammoth Site of Hot Springs feliciteren. Vaak laten dergelijke uitgaven jaren op zich wachten.

De aanleiding voor het symposium in Hot Springs (S.D.) was een belangrijke ontdekking op het gebied van de zoogdierpaleontologie in 1974. Bij grondverzetwerkzaamheden werden beenderen en gebitsresten aangetroffen van grote zoogdieren uit het ijstijdvak. Er werden grote hoeveelheden resten aangetroffen van mammoeten.

Al in 1974 werd het bijzondere van deze vindplaats herkend. Dit resulteerde in de bescherming van de vindplaats waarin nu het onderzoek plaats vindt. Iedere zomer wordt er opgegraven. Het publiek heeft toegang tot de opgravingen; het wordt via loopbruggen rondgeleid en kan de diverse, soms nagenoeg complete mammoetskeletten aanschouwen. Enkele skeletten zullen zeer lang in situ blijven. Daarnaast wordt veel informatie verschaft over alle mammoeten die het noordelijk halfrond bevolkten. Zo zijn er weke delen van Siberische mammoeten te bewonderen, maar ook fossiele uitwerpselen uit de staat Utah (USA).

Het onderzoek dat sinds 1974 plaatsvindt, heeft al heel veel interessante informatie opgeleverd. De resultaten zijn terug te vinden in dit boek. Aan dit symposium-vol-

ume hebben veel bekende Amerikaanse paleontologen, archeologen en geologen meegewerkt. Zij verschaffen niet alleen informatie over de vindplaats Hot Springs, S.D., maar ook over diverse andere vindplaatsen. Het gaat te ver om hier een zeer gedetailleerde opsomming van de inhoud te geven, daarom wordt volstaan met een korte indeling van het boek:

The Siberian Perspective, Quaternary Geology/Geomorphology/Paleoecologic setting, The Fauna, Collapse of the Ecosystem, The Canadian Ice-Free Corridor, Peopling the New World, Extinction, The Modern Environment, The Discovery of America's Past.

Hoofdstuk 1 is geschreven door de bekende Russische mammoetdeskundige, mevrouw Dr. Irina Dubrovo uit Moskou. Zij gaat in op de evolutie van mammoeten in de Sovjet Unie. Haar bijdrage bevat maar liefst 22 figuren die helaas te wensen over laten. Bovendien zijn de onderschriften van fig. 1 en 6 met elkaar verwisseld.

Wat mammoeten betreft is de bijlage van Agenbroad over de populatie van de columbus mammoet en de overige fauna zeer boeiend.

Alle andere onderdelen van het wetenschappelijk onderzoek komen aan de orde, zoals kleine zoogdieren, pollenonderzoek enz.

Er is getracht het boek zo goedkoop mogelijk te houden zodat zoveel mogelijk personen het kunnen aanschaffen. Ik denk dat dit zeker gelukt is. De prijs is relatief laag.

D.M.